بەشی میرات بەشکردن
(الفَرَائِضِ وَ تَقْسِيْمِ المِيْرَاثِ) (□□□)

ئەگەر کەسێك مرد سوننەتە لە پێش دا لەپارەو ماڵی خۆی ، ئامادە – کفن و دفن – بکرێت (□□□) پاشان قەرزەکانی هەموو بدرێتەوە و وەسیەتەکانی بەجێ بهێنرێت ، (□□□) پاشان ئەوەی دەمێنێتەوە لە پارەو ماڵەکەی بەپێی شەریعەتی پیرۆزی ئیسلام دابەش بکرێت (□□□)

(□□□) الفَرَائِض : کۆی (فَرِيْضَه)یە ، وە (فَرِيْضَة) لە (فَرْض)ەوە وەرگیراوە ، واتە : ئەندازەی دیاری کراو . خوای گەورە لەسورەتی (البقرة :227)دا دەفەرموێ : ﴿فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ﴾ واتە : نیوەی ئەندازەی ئەو ئەندازەیەی بۆیانتان دیاری کردووە ، ئەمە لەزمان دا ، وەلە شەرعیشدا (الفَرْض) : بەشە دیاری کراوەیە کەبۆ میرات بەر دیاری کراوە کاتێك کە کەسێکی دەمرێت .

تێبینی :

لە باسی میرات دابەش کردن دا مەسەلەی واهەیە چەند جارێك دوو بارەی دەکەمەوە ، مەبستم لەوەدا ئەوەیە خوێنەر زیاتر ڕابێت لەسەری ، چونکە جارێك دووبارە بوونەوە و هەرجارێکیش بەشێوەیەك مەسەلەکان بەشێوەیەك ئاسان تر دەکاتەوە .

(□□□) بڕوانە (پ290)ی ئەم کتێبەمان ، بەشی (عیبادات)ەکەی .

(□□□) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە : ﴿مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يَوصَى بِهَا أَوْ دَيْنٍ﴾ بڕوانە (پ590) وە فەرموودەکەی (عَلَي) (خوای لێ ڕازی بێت) . بڕوانە (پ594)

(□□□) لەبەر ئەو ئایەت و فەرموودانەی کە لەبارەی دابەش کردنی میراتەوە هاتووە ، کە لەمەوپاش باسی دەکەین . إنشاءالله .

بەبێ ئەوەی ستەم بکرێت لەهیچ کەسێك لەوانەی میراتیان بەر دەکەوێت جا خوای گەورە لە سورەتی (النساء : 11 ، 12 ، 176)دا ([ ]) ([ ])

([ ]) عەرەب لەکاتی نەفامیدا ، پێش ئیسلام تەنها میراتیان بە پیاو دەدا و ئافرەتیان لێ بێبەش دەکرد ، وەتەنها بە گەورەکانیان دەدا و منالّیان لێ بێبەش دەکرد ، جا کاتێك کە ئیسلام هات هەموو خاوەن مافێك مافی خۆی پێدا و ناوی ئەوەشی بە ﴿وَصِيَّةً مِنَ اللهِ﴾ (النساء :12) و ﴿فَرِيْضَةً مِنَ اللهِ﴾ (النساء :11) نا لەپاش ئەوەیش هەڕەشەیەکی زۆر توندی لەوانە کردوە کەوا پێچەوانەی شەریعەتی خوا دەکەن لەمیرات بەش کردن دا وەك لەسورەتی (النساء :13 ، 14) دا دەفەرموێ : ﴿تِلْكَ حُدُودُ الله ، وَمَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِيْنَ فِيْهَا وَذَلِكَ الفَوْزُ العَظِيْم ، وَمَنْ يَعْصِ اللهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَاراً خَالِدَاً فِيْهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِيْنٌ﴾ واتە : ئەمە سنووری خوایە ، وە هەر کەسێکیش گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەرەکەی بێت ، ئەوە دەیخاتە بەهەشتانێکەوە کەوا جۆرەها ڕووبار بەژێریدا تێپەڕ دەبێت ، وە بەهەمیشەیی تێیدا دەمێنێتەوە ، وە ئەمەیش سەرکەوتن و بردنەوەی گەورەیە ، وە ئەوەیشی کەوا بێ گوێی فەرمانەکانی خواو پێغەمبەرەکەی بکات ، وە لە سنووری ئەو لادات ئەوە دەیخاتە ئاگری دۆزەخەوە بەهەمیشەیی تێیدا دەمێنێتەوە ، وە سزای یەکی زۆر ریسواکەری بۆ هەیە .

([ ]) خوای گەورە لە سورەتی (النساء :11) دا دەفەرموێ : ﴿يُوصِيْكُم اللهُ فِي أَوْلاَدِكُم لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الأُنْثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ إِثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَاتَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ ، آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَائُكُمْ لاَتَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعَاً فَرِيْضَةً مِنَ اللهِ إِنَّ اللهَ كَانَ عَلِيْمَاً حَكِيْمَاً﴾ واتە : خوای گەورە لەبارەی ڕۆڵەکانتانەوە پێتان ڕادەگەیەنێت کە بۆ کوڕ بە ئەندازەی دوو کچ میراتی بەر دەکەوێت ، جا ئەگەر ڕۆڵەکانتان تەنها ئافرەت بوون لە دوان بەسەرەوە ، ئەوە دوو لەسەر سێ (—) یان بەر دەکەوێت ، وە ئەگەر یەکێکیش بێت ئەوە نیوە (—)ی بەر دەکەوێت ، وە بۆ باوك و

دایكی – مردووەكە – هەریەكەیان شەش یەك (ــــ)ی بەر دەكەوێت لەوەی بەجێی دەهێڵێت ئەگەر ڕۆڵەی هەبوو ، جا ئەگەر ڕۆڵەی نەبوو و بەتەنها باوك و دایك میرات بەر بن ، ئەوە دایك سێیەك (ــــ)ی بەر دەكەوێت ، وە ئەگەر مردوەكە برای هەبوو ئەوە دایكی شەش یەك (ــــ)ی بەر دەكەوێت ، ئەمە پاش بەجێ هێنانی وەسیەتەكانی كە وەسیەتی پێ دەكات وە دانەوەی قەرزارێكانی ئێوە نازانن باوك و دایك و ڕۆڵەكانتان كامیان بۆ ئێوە بەسوودترە ، ئەمە ئەندازەیە لەلایەن خوای گەورە خۆیەوە دیاری كراوە ، بەڕاستی خوای گەورە زانایەوە و دانایە .

وە لەسورەتی (النساء :12) دا خوای گەورە دەفەرموێ : ﴿وَلَكُمْ نصْفُ مَــاتَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ ممَّا تَرَكْنَ منْ بَعْد وَصيَّة يَوْصيْنَ بهَاَ أَوْ دَيْن ، وَلَهُنَّ الرُّبُعُ ممَّا تَرَكْتُمْ إنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإنْ كَانَ لَكُمْ وَلَــدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ ممَّا تَرَكْتُمْ منْ بَعْد وَصَيَّة تُوْصُونَ بهَا أَوْ دَيْن ، وَإنْ كَانَ رَجُــلٌ يُــوْرَثُ كَلالَةً أَوْ إمْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلكُلِّ وَاحد منْهُمَا السُّدُسُ فَإنْ كَانُوا أَكْثَرَ منْ ذَلــكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ في الثُّلُث منْ بَعْد وَصيَّة يُوْصَى بهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍ وَصيَّةً منَ الله وَاللهُ عَليْمٌ حَليْمٌ﴾ واتە : وە نیوە (ــــ)ی میراتی ژنەكانتان بەر دەكەوێت ئەگەر ڕۆڵەیان نەبێت ، وە ئەگەر ڕۆڵەیان هەبێت ئەوە چواریەك (ــــ)ی میراتیەكانیانتان بەر دەكەوێت ، پاش بەجی هێنانی وەسیەتەكانیان كە وەسیەتی پێ دەكەن وە دانەوەی قەرزارێكانیان ، وە ئەوانیش – ژنەكانتان – چواریەك (ــــ)ی میراتیەكانی ئێوەیان بەر دەكەوێت ئەگەر ڕۆڵەتان نەبێت ، جا ئەگەر ڕۆڵەتان هەبێت ئەوە هەروەها هەشت یەك (ــــ) یان بەر دەكەوێت ، پاش بەجێ هێنانی وەسیەتەكانتان كە دەیكەن وە دانەوەی قەرزارێكانتان ، وە ئەگەر پیاوێك یان ژنێك مردن و باوك و دایك و ڕۆڵەیان نەبوو و میراتیەكەی بۆ برایەكی دایكی یان خوشكێكی دایكی مایەوە ، ئەوە هەریەكە شەش یەك (ــــ) ی بەر دەكەوێت ، وە ئەگەر لەوە زۆرتر بوو – دوو برا وخوشك یان زیاتر ـ ئەوە لە سێ یەك (ــــ) دا شەریكن ـ بەبێ جیاوازی لەنێوان خوشك وبرادا ـ ئەمەپاش بەجێ هێنانی وەسیەتێك كە وەسیەتی پێ كردوە وە دانەوەی قەرزارێكانی ، بەو مەرجەی بۆ زیان لێ دان نەبێت ئەمە وەسیەتێكە لەلایەن خواوە بۆ ئێوە ، وە خوای گەورەیش زانایە و بەئارامە وە لە

وە سـورەتەكانی تـری قورئـان دا (□□□) زۆر لەمەسـەلەكانی دابـەش كردنـی میراتمان بۆ ڕوون دەكاتەوە (□□□)

سورەتی (النساء :176)دا دەفـەرموێ : ﴿يَسْتَفْتُونَكَ فِي الكَلالَةِ إِنْ إِمْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَاتَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ وَإِنْ كَانَتَا إِثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالاً وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الأُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللهُ بِكُلِّ شَيءٍ عَلِيمٌ﴾ واتە : پرسـيار لـەتۆ دەكـەن – ئـەی پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) – لـەبارەی (الكلالـە) ەوە ، ئەگـەر پیاویـك مـرد و ڕۆڵـەی نـەبێت وە – تـەنها – خوشـكێكی هـەبێت ئـەوە نیـوەی میراتیەكـەی بـەر دەكـەوێت وە ئـەویش – پیاوەكـە – هەموو میراتیەكەی ئەوی – خوشكەكەی ئەگەر مرد – بەر دەكەوێت ئەگەر ڕۆڵەی نەبوو ، جا ئەگەر خوشكەكان دوان بوون دوو لەسەرسێ یان (—)یان بەر دەكەوێت لە میراتیەكەی . وە ئەگەر چەند براو خوشكێك بوون ئەوە بۆ براكان دوو ئەوەنـدەی خوشـكەكانیان بـەر دەكەوێت ، خوای گەورە شەرعی خۆی بۆ ئێوە ڕوون دەكاتەوە تاوەكو گومڕا نـەبن ، وە خوای گەورە زانایە بەهەموو شتێك .

(□□□) وەك لە سورەتی (الانفـال :57) دا خـوای گـەورە دەفـەرموێ : ﴿وَأُولُــوا الأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللهِ إِنَّ اللهَ بِكُلِّ شَيءٍ عَلِيْمٌ﴾ واتـە : وە خـزم و كەس و كار هەندێكیان شیاو ترن بەرانبـەر بـە هەنـدێكی تریـان لـە شـەریعەتی خـوادا وە خـوای گـەورە بـە هـەموو شـتێك زانایـە . وە لەسـورەتی (النسـاء :7) دا خـوای گـەورە دەفـەرموێ : ﴿لِلرِّجَالِ نَصِيْبٌ مِمَّا تَرَكَ الوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيْبٌ مِمَّا تَــرَكَ الوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيْبَاً مَفْرُوضَاً﴾ واتە : بۆ پیـاوان بەشـێك هەیـە لەو میراتیەی كە باوك و دایـك و خزمـان بـەجێی دەهـێڵن وە بـۆ ئافرەتـانیش بەشـێك هەیە لەوەی بـاوك و دایـك و خزمـان بـەجێی دەهـێڵن ، ئـیتر كـەم بێـت یـان زۆر ، ئەمـە بەشێكی پێویست كراوە لەلایەن خوای گەورەوە .

وە هەروەها ئایەتی تریش زۆرە كەوا بە (مُجْمَل)ی باسی مـیرات دەكـات بـەڵام بـە (مُفَصَّل)ی لەوسێ ئایەتەی پێشوودا كەلە (پ600)دا باسمان كرد ڕوون كراوەتەوە .

(□□□) **جا ئەو سوودانەی لە ئایەتەكانی میراتەوە وەری دەگرین ئەمانەن :**

یەکەم : حوکمی ڕۆڵە (کوڕ و کچ) :

1- ئەگەر مردووەکە یەك کوڕ و یەك کچی لەدوا بەجێ ما ، ئەوە میراتەکە لەنیوانی هەردوکیان دا بەش دەکرێت بۆ کوڕەکە دووبەش و بۆ کچەکەیش بەشێك .

2- ئەگەر چەند کوڕ و چەند کچێك بوون ، ئەوە میراتیەکە بەش دەکەن بۆ کوڕ دوو ئەوەندەی کچ .

3- ئەگەر لەگەڵ ڕۆڵەکان دا خاوەن بەشی دیاری کراو هەبوو وەك ژن و پیاو و دایك و باوك ، ئەوە لەپێش دا بەشی خاوەن بەشە دیاری کراوەکان دەدرێت ، پاشان ئەوەی مایەوە دابەش دەکرێت لەنێوان ڕۆڵەکانی دا بۆ هەر کوڕێك دوو ئەوەندەی کچێك .

4- ئەگەر مردووەکە تەنها کوڕی هەبوو ، ئەوە هەموو ماڵەکە دەبات ، ئەمەش لە کۆی ئەم دوو ئایەتەوە وەردەگیرێت ئایەتی : ﴿لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الأُنْثَيَيْنِ﴾ وە ئایەتی : ﴿إِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ﴾ کەوا ئەگەر تەنها یەك کچی بوو ئەوە نیوەی ماڵەکە دەبات ، وە پیاو یش دوو ئەوەندەی ئافرەت دەبات ، کەوا بوو ئەگەر تەنها کوڕێك بوو ئەوە هەموو ماڵەکە دەبات .

5- ڕۆڵەی کوڕی مردووەکە لەجێگەی ڕۆڵەی خۆیدا دادەنرێت ، چونکە ووشەی (أَولاَدُكُم) ڕۆڵەی کوڕی کوڕیش دەگرێتەوە ، ئەگەر دایشبەزێت ، ئەمە بە (إِجْمَاع) ی زانایان .

دووەم : حوکمی دایك و باوك :

1- باوك و دایك هەریەکە شەش یەك (—) یان بەر دەکەوێت ئەگەر مردوەکە ڕۆڵەی هەبێت .

2- ئەگەر مردوەکە ڕۆڵەی نەبوو ، ئەوە دایك سێ یەك (—) دەبات ، وە پاش ماوەیشی کە دوو لەسەر سێ یە (—) بۆ باوکەکە دەمێنێتەوە .

3- ئەگەر مردوەکە دوو برای هەبوو یان زیاتر ، ئەوە دایکەکە شەش یەك (—)ی بەر دەکەوێت پاش ماوەکەیشی کە پێنج لەسەر شەش (—)ە هەموو بۆ باوك

دەمێنێتەوە ، وە براو خوشکەکانیش هیچ بەشێکیان ناکەوێت ، چونکە باوك ئەوان بێبەش (حَجْب) دەکات .

سێیەم : حوکمی مێرد :

1- ئەگەر ژنەکە مردو هیچ ڕۆڵەی نەبوو ، ئەوە بەشی مێردەکەی نیوەیە (ــ) .

2- ئەگەر ژنەکە مرد و ڕۆڵەی هەبوو ، ئەوە بەشی مێردەکەی چوار یەکە (ــ) .

چوارەم : حوکمی ژن یان چەند ژنێك :

1- ئەگەر مێردەکە مرد و ڕۆڵەی نەبوو ، ئەوە بەشی ژنەکەی یان چەند ژنەکەی چواریەکە (ــ) .

2- ئەگەر مێردەکە مردو ڕۆڵەی هەبوو ، ئەوە بەشی ژنەکە یا چەند ژنەکەی هەشت یەکە (ــ) .

پێنجەم : حوکمی براو خوشکی دایکی :

1- ئەگەر کەسێك مرد و تەنها یەك برای دایکی هەبوو میراتی بەر بکەوێت یان تەنها یەك خوشکی دایکی هەبوو ، ئەوە بەشی هەر یەکەیان شەش یەکە (ــ) .

2- ئەگەر کەسێك مردو تەنها دوو براو خوشکی دایکی یان زیاتری هەبوو ، ئەوە هەموویان بەش دارن لەسێ یەك (ــ)دا هەموو یان وەك یەك دەبەن بەبێ جیاوازی نێر و مێ .

شەشەم : حوکمی براو خوشکی دایك و باوکی یان باوکی :

1- ئەگەر کەسێك تەنها یەك خوشکی دایك و باوکی یان باوکی بوو ، ئەوە نیوەی ماڵەکەی (ــ) بەر دەکەوێت .

2- ئەگەر کەسێك مردو تەنها دوو خو شکی دایك و باوکی یا باوکی هەبوو ، ئەوە دوو لەسەر سێ (ــ) یان بەردەکەوێت.

3- ئەگەر کەسێك مرد و تەنها چەند براو خوشکێکی دایك و باوکی یان باوکی هەبوو ، ئەوە میراتیەکەی بەش دەکەن لەنێوان خۆیان دا بۆ کوڕ دوو ئەوەندەی کچ .

ئەو هۆیانە کە دەبنە هۆی میرات وەرگرتن وە ئەوانەیشی کە دەبنە هۆی میرات وەرنە گرتن (أَسْبَابُ الإرْثِ وَ مَوَانِعُ الإِرْثِ)

ئەوانەی کە دەبنە هۆی میرات وە رگرتن سیانن : خزمایەتی ، (□□□) و دۆستایەتی و پاڵپشتێتی کۆیلەی ئازاد کراو ، (□□□) و ژن و مێردایەتی (□□□) وە ئەوانەیشی کە دەبنە هۆی میرات وەرنە گرتن هەرسیانن : کوشتن (□□□)

4- و ئەگەر کەسێك مردو تەنها یەك برای دایك و باوکی یان باوکی هەبوو ، ئەوە هەموو میراتیەکەی بەر دەکەوێت ، وە ئەگەر چەند برایەکیش بن ئەوە بەشی دەکەن .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە لە سورەتی (الانفال :75) دا بڕوانە (پ601)

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (إِبْنُ عُمَر) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((الوَلاَءُ لُحْمَةٌ كَلُحْمَةِ النَّسَبِ لايُبَاعُ وَلاَيُوهَبُ)) واتە : دۆستایەتی و پاڵپشتێتی کۆیلەی ئازاد کراو نزیك بونەوە و خزمایەتیەکە وەکو خزمایەتی پشت ، نە دەفرۆشرێت و نە دەبەخشێنرێت [رواه الحاكم (341/4) والبيهقي (292/10) وهو صحيح بروانە صحيح الجامع (7157)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە لە سورەتی (النساء :12) دا کە دەفەرموێ : ﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ﴾ . بڕوانە (پ600)

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (ابو هريره) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((القَاتِلُ لاَيرِثُ)) واتە : بکوژ میرات وەرناگرێت لەوەی کوشتویەتی

و جیاوازی ئایین (□□□) و كۆیلایەتی . (□□□)

ئەوانەی كە میراتیان بەر دەكەوێت لە پیاوان و ئافرەتان (الوَارِثُونَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ)

ئەوانەی میراتیان بەر دەكەوێت لە پیاوان دە(10)ن : كوڕ و كوڕی كوڕیش با دایشبەزێت (□□□) وە باوك و باوكی باوكیش ئەگەر بەرزیش ببێتەوە (□□□) وە براو برازا ئەگەر چەند دووریش ببێتەوە (□□□)

[رواه الترمذي (2109/425/4) وابن ماجه (2645/883/2) وهو صحيح بروانه **الارواء** (1672) وصحيح الجامع (4436)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (**أُسَامَةُ بنُ زيد**) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لايَرِثُ المُسْلِمُ الكَافِرَ وَلا الكَافِرُ المُسْلِمَ**)) واتە : موسوڵمان میراتی كافر وەرناگرێت وە كافریش میراتی موسوڵمان وەرناگرێت [رواه البخاري (12/رقم/6764) ومسلم (1614/1233/3) وأصحاب السنن الا الترمذي)] .

(□□□) چونكە كۆیلە و ئەویش هەیەتی هەر موڵكی خاوەن (سَیِّد)ەكەیەتی ، جا ئەگەر هەر میراتییەك لە خزمێكییەوە وەربگرێت ئەوە بۆ خاوەنەكەیەتی نەك بۆ خۆی .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە : ﴿**يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ**﴾ . (النساء :11) بروانە (پ600)

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە ﴿**وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ**﴾ . (النساء :11) ، بروانە (پ600) .

وە لەبەر فەرموودەكەی (**البَرَّاء**) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**أَنَا النَّبِيُّ لاكَذِبْ أَنَا إِبْنُ عَبْدِالمُطَّلِبْ**)) واتە : من پێغەمبەرم نەك درۆ من كوڕی (**عَبْدُالمُطَّلِبْ**)م [رواه البخاري (8/رقم/4315) ومسلم (1776/1400/3) وغيرهما] .

وە مامە و ئامۆزا ئەگەر چەند دوریش ببێتەوە (□□□) وە مێرد (□□□) وە دۆست و پاڵپشت (كۆیلە)ی ئازاد كراو (□□□) وە ئەوانەیش كەلە ئافرەتان بەریان دەكەوێت حەوت (7)ن : كچ و كچی كوڕ با دایشبەزێت (□□□) وە دایك و

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە : ﴿وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ﴾ (النساء :176) بڕوانە (پ600) .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (إِبْنُ عَبَّاس) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**أَلْحِقُوا الفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِأَوَّلِ رَجُلٍ ذَكَرٍ**)) واتە : ئەوانەی بەشی دیاری كراویان بۆ هەیە ، بەشەكانیان پێ بدەن ، جا هەرچیمایەوە ئەوە بۆ یەكەم پیاوی نێرە [رواه البخاري (12/رقم/6746) و مسلم (1605/1233/3) وغيرهما] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە لە سورەتی (**النساء** :12) دا كە دەفەرموێ : ﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَاتَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ﴾ . بڕوانە (پ600)

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (إِبْنُ عُمَر) (خوایان لێ ڕازی بێت) بڕوانە (پ604) وە فەرموودەكەی (عَائِشَة) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**الوَلاَءُ لِمَنْ أَعْتَقَ**)) واتە : دۆستایەتی و پاڵپشتێتی كۆیلەی ئازاد كراو بۆئەو كەسەیە كە ئازادی كردووە [رواه البخاري (1/رقم/456) ومسلم (1504/1141/2) وغيرهما] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە : ﴿يُوصِيكُمُ اللهُ فِي أَوْلاَدِكُمْ ...﴾ . (**النساء** :11) بڕوانە (پ600)

داپیره با چەند بەرزیش ببێتەوە (□□□) وە خوشك (□□□) وە ژن (□□□) وە دۆست و پاڵپشت (کەنیزە)ی ئازاد کراو (□□□) ،

جا ئەمانە هەموویان یان بەش بۆ دیاری کراوو (ذُو فَرْض) ن ، وەیان بەهۆی ئەوەوە کە پشت (عَصَبَه)ن بەریان دەکەوێت ، وەیان بەهۆی خزمایەتی (ذُو رَحْم)ەوە بەریان دەکەوێت .

بەشە دیاری کراوەکان
(الفُرُوض المُقَدَّرَة)

ئەو بەشانەی کەلە قورئان دا دیاری کراوە، شەش بەشە : نیوە (—)و چواریەك (—) و هەشت یەك (—) وسێ یەك (—) و شەش یەك (—) و دوو لەسەر سێ (—) ، (□□□) جا نیوە (—) ، بەشی مێردە لە ژنەکەی

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿وَلأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ﴾ . (النساء :11) بڕوانە (پ600) .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَاتَرَكَ﴾ . (النساء :176) بڕوانە (پ600) .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ﴾ (النساء :12) بڕوانە (پ600) .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (إِبْنُ عُمَر) بڕوانە (پ604) وە فەرموودەکەی (عَائِشَة) بڕوانە (پ614) وە فەرموودەکەی (بِنْتُ حَمْزَة) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : (مَوْلَى) کەم مرد و کچێکی لێ بەجێما ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) ماڵەکەی لەنێوان من و کچەکەیدا دابەش کرد ، نیوەی داوە من و نیوەیشی بۆ ئەو)) [رواه ابن ماجه (2734/913/2) و الحاكم (66/4) وهو حديث حسن بڕوانە صحيح ابن ماجه (2210)] .

(□□□) لەبەر ئایەتەکانی سورەتی (النساء :11 ، 12 ، 176) بڕوانە (پ600) .

ئەگەر ژنەکەی ڕۆڵە (کچ و کوڕ)ی نەبێت ،(□□□) وە بەشی کچیشە ئەگەر خۆی بەتەنها بێت ،(□□□) وە بەشی کچی کوڕیشە ئەگەر تەنها بێت ،(□□□) وە بەشی خوشکی دایك و باوکی و خوشکی باوکیشە ئەگەر ڕۆڵەو باوك و دایکیشی نەبێت (□□□) وە چوار یەك (ــــ) بەشی مێردە لە ژنەکەی ئەگەر ژنەکەی ڕۆڵەی هەبێت (□□□) وە بەشی ژنە لە مێردەکەی ئەگەر مێردەکەی ڕۆڵەی نەبێت (□□□) وە هەشت یەك (ــــ) بەشی ژنە لەمێردەکەی ئەگەر مێردەکەی ڕۆڵەی هەبێت (□□□) وە سێ یەك (ــــ) بەشی دایکە لە کوڕەکەی

(□□□) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە : ﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَاتَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَد﴾ . (النساء :12) بڕوانە (پ600) .

(□□□) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە : ﴿وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ﴾ . (النساء :11) بڕوانە (پ600) .

(□□□) چونکە کچی کوڕ لە جێ ی کچە بە یەکدەنگی (إجْمَاع)ی زانایانی ئیسلام . (إبنُ المُنْذِر) دەفەرموێ : (زانایان (إجْمَاع) یان کردووە کەوا کوڕی کوڕ و کچی کوڕیش لەجێی کوڕ و کچن نێرینە لەجێی نێرینە و مێینەیش لەجێی مێینە ئەگەر مردووەکە خۆی ڕۆڵەی نەمابوو [بڕوانە الاجماع لابن المنذر (79)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿وَإِن إِمْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ﴾ . (النساء :176) بڕوانە (پ600)

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبعُ مِمَّا تَرَكْنَ﴾ . (النساء :12) بڕوانە (پ600)

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ﴾ . (النساء :12) بڕوانە (پ600)

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ﴾ . (النساء :12) بڕوانە (پ600)

ئەگەر کوڕەکەی ڕۆڵە و برایشی نەبێت (□□□) وە بەشی براو خوشکی دایکیە لە براکەیان ئەگەر دوان یان زیاتر بوون بەو مەرجە براکەیان ڕۆڵە و باوك و دایك نەبێت هەروەها براو خوشکی دایکی و باوکی یان باوکیشی نەبێت (□□□) وە شەش یەك (ـــ) بەشی دایکە ئەگەر کوڕەکەی ڕۆڵە یان برای هەبێت (□□□) وە بەشی داپیرەیشە ئەگەر دایك نەبوو (□□□) وە بەشی برای دایکیە یان خوشکی دایکیە ئەگەر تەنها بوو و براکەشی ڕۆڵە و باوك و دایکی نەبوو هەروەها برای دایکی و باوکی و یان باوکیشی نەبوو (□□□) وە بەشی کچی کوڕە ئەگەر کچی هەبێت (□□□) وە بەشی باوکیشە ئەگەر کوڕە مردووەکەی ڕۆڵەی

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلأُمِّهِ السُّدُسُ﴾ . (النساء :11) بڕوانە (پ600)

(□□□)لەبەر فەرموودەکەی خوای لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلالَةً أو امرأةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ ، فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ﴾ . (النساء :12) بڕوانە (پ600)

(□□□)لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿وَلأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلأُمِّهِ السُّدُسُ﴾ . (النساء :11) بڕوانە (پ600)

(□□□) (إبنُ المُنْذِر) دەفەرموێ : ((زانایان (إجْمَاع) یان کردووە لەسەر ئەوەی کەوا داپیرە شەش یەك (ـــ) ی بەر دەکەوێت ئەگەر مردووەکە دایکی نەبوو)) [بڕوانە الاجماع لابن المنذر (84)]

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە : ﴿وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلالَةً أَوْ إِمْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ﴾ . (النساء :12) بڕوانە (پ600)

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (أَبُو قَيْس) کەوا فەرمووی : بیستم (هُزَيْلُ بنُ شُرَحْبِيل) فەرمووی : پرسیار کرا لە (أَبُو مُوسى) لە بارەی کچێك و کچێکی کوڕ و خوشکێکەوە ، ئەویش فەرمووی : کچەکە نیوە (ـــ) وەردەگرێت و خوشکەکەیش نیوە (ـــ) ، بڕۆ بۆلای (إِبْنُ مَسْعُود) ئێستا وەك من دەڵێ ، جا پرسیار لە (إِبْنُ مَسْعُود) کرا و قسەکەی (أَبُو مُوسى) یشیان پێ ووت ، ئەویش فەرمووی : ئەوە گومڕا دەبم و لە

هەبێت (□□□) وە بەشی باپیریشە ئەگەر كوڕەزا مردووەكەی ڕۆڵەی هەبێت و باوكیشی نەمابێت ، (□□□) وە دوو لەسەر سێ (ـــ) بەشی دوو كچە ئەگەر تەنها بن وە دوو كچی كوڕیش ئەگەر تەنها بن (□□□) وە بەشی دووخوشكی دایكی و باوكیيە یان خوشكی باوكی ئەگەر براكەیان دایك و باوك و ڕۆڵە و برایش نەبێت . (□□□)

بێبەش كردن و بەش كەم كردنەوە

هیدایەت دراوەكان نابم ، من لەمەدا بڕیاری ئەوە دەدەم كە پێغەمبەری خوا (ﷺ) بڕیاری پێ دا : كچەكە نیوە (2\1)ی بەردەكەوێت وە بۆكچی كوڕەكە شەش یەك (ـــــ)ی بۆ هەیە ، تەواوی (3\2) وە ئەوەی دەمێنێتەوە بۆ خوشكەكە ، جا هاتینەوە بۆلای (أَبُو مُوسى) ، وقسەكەی (إِبْنُ مَسْعُود) مان پێ ڕاگەیاند جا ئەویش فەرمووی : پرسیار لەمن مەكەن تا ئەم بلیمەتەتان تێدایە [رواه البخاري (12/رقم/6736) وغيرهما] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە : ﴿وَلأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ﴾ . (النساء :11) بڕوانە (پ600)

(□□□) (إِبنُ المُنْذِر) دەفەرموێ : ((وە زانایان (إِجْمَاع) یان كردوە لەسەر ئەوەی باپیرە حوكمی باوكی هەیە [بڕوانە الاجماع (84)] بێگومان كاتێك حوكمی باوكی هەیە ئەگەر باوك نەمابوو .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە : ﴿فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ إِثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ﴾ . (النساء :11) بڕوانە (پ600)

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە : ﴿فَإِنْ كَانَتَا إِثْنَتَيْنِ فَلَهَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ﴾ . (النساء :176) بڕوانە (پ600)

(حَجْبُ الحِرْمَانِ ، وَحَجْبُ النُّقْصَانِ) (□□□)

ئەوانەی كە بەشەكانیان كەم دەبێتەوە : مێردە ئەگەر ژنەكەی ڕۆڵەی هەبێت (□□□) وە ژنە ئەگەر مێردەكەی ڕۆڵەی هەبێت (□□□) وە دایكە ئەگەر كوڕەكەی ڕۆڵە یان برای هەبێت (□□□) وە كچی كوڕە ئەگەر مردوەكە كچی هەبوو (□□□) وە بێبەش بوون لەمیرات تەنها بەسەر شەش كەسدا نایەت ، باوك و دایك و كوڕ و كچ و ژن و مێرد . (□□□)

(□□□) (حَجْبُ نُقْصَان) : ئەوەیە كەوا بەشە میراتی یەكێك لە میرات بەرەكان كەم ببێتەوە بەهۆی بوونی كەسێكی ترەوە . وە (حَجْبُ حِرْمَان) ئەوەیە كەوا یەكێك لە میرات بەرە كان بێبەش ببێت بەهۆی بوونی كەسێكی ترەوە .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە : ﴿وَلَكُمْ نصْفُ مَاتَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ ، إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ﴾ . (النساء :12) بڕوانە (پ600)

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە : ﴿وَلَهُنَّ الرُّبُعُ ممَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ﴾ . (النساء :12) بڕوانە (پ600)

(□□□) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە ، بڕوانە (پ630)

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (أَبُو قَيْس)، بڕوانە (پ633)

(□□□) **بێبەش بوون لە میرات لەسەر دوو بنچینە (أصل) ڕاوەستاوە :**

<u>یەكەمیان</u> : ئەگەر كەسێك خزمایەتیەكەی بەهۆی كەسێكی ترەوە بگاتە مردووەكە ، ئەوە بێبەش دەبێت ، ئەگەر ئەو كەسە خۆی هەبێت — بۆ نموونە كوڕی كوڕ بێ بەش دەبێت ئەگەر كوڕەكە خۆی هەبێت — جگەلە كوڕی دایك ، ئەوە ئەگەر دایكیش هەبێت هەر میراتیان بەر دەكەوێت .

<u>دووەم</u> : خزمی نزیك پێش دەخرێتە سەر ئەوانەدا كە دوور ترن — بۆ نموونە برا مامە بێ بەش دەكات — جا ئەگەر لەنزیكی دا وەكو یەك بن ئەوە كامیان زیاتر

چۆن دەست بە دابەش کردنی میرات دەکرێت
(كَيْفِيَّةُ البَدْأِ بِالتَّقْسِيْمِ)

پێویستە لە پێش دا لە خاوەن بەشەکانەوە دەست پێ بکرێت ([1]) پاشان هەر چی مایەوە بۆ پشتەکان (العَصَبَە) ([2])

خزمایەتێکەی پتەو ترە ئەوە پێش دەخرێت – بۆ نموونە برای دایکی و باوکی برای باوکی بێبەش دەکات – .

([1]) لەبەر فەرموودەکەی (إِبْنُ عَبَّاس) (خوایان لێ ڕازی بێت) بڕوانە (پ612)

([2]) (العَصَبَة) کۆی (عَاصِب)ە وەکو (طَالِب وطَلَبَة) : کە نەوەی پیاوو خزمانی پشتی دەگرێتەوە ، لێرە لە بەشی (**فَرَائِض**)دا مەبەست بە (**عَصَبَة**) ئەوانەن کە پاش ماوەیان پێ دەدرێت دوای ئەوەی خاوەن بەشەکان بەشی خۆیان دەبەن ، جا ئەگەر خاوەن فەرزەکان هەموو میراتیەکەیان برد وهیچیان لەپاش بەجێ نەما ئەوە بێبەش دەبن ، جگەلە کوڕ نەبێت کەوا هەر گیز بێبەش نابێت ، وە ئەگەر خاوەن بەشەکان هیچیان نەبوون ئەوە میراتیەکە هەموو بۆ ئەوانە . لەبەر فەرموودەکەی (ابن عباس) بڕوانە (پ612) . وە خوای گەورەیش دەفەرموێ : : ﴿وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ﴾ . (النساء :176) بڕوانە (پ600) .

وە (العَصَبَە)یش دوو بەشە :

<u>**یەکەم**</u> : (عَصَبَةٌ نَسَبِيَّة) ئەوەیە کە بەهۆی خزمایەتیەوە ببیتە پشت ، جا ئەمەیش سێ جۆرە :

1- خۆی (عَصَبَە) یە ، ئەویش هەموو ئەو پیاوانەی بەر دەکەوێت کە میراتیان بەر دەکەوێت جگەلە مێرد و برای دایکی .

2- (عَصَبَە)یە بەهۆی کەسێکیترەوە : ئەویش کچ و کچی کوڕ و خوشکی دایکی و باوکی و خوشکی باوکی بەر دەکەوێت ، هەریەکە لەمانە بەهۆی براکەیەوە (عَصَبَە)یە ، نیوەی ئەوی بەردەکەوێت

جا ئەگەر خاوەن بەش و پشت نەبوو ئەوە دەدرێتەوە خزمەكانی تری بەپێی نزیكی (□□□) وە خوشك لەگەڵ كچ دا پشتە (عَصَبَة) (□□□) وە براو خوشك هیچیان بەرناكەوێت لەگەڵ كوردا یان كوڕی كوڕدا یان باوك دا (□□□) بەڵام لەگەڵ باپیردا بەریان دەكەوێت (□□□) هەروەها لەگەڵ كچیش دا بەریان دەكەوێت جگە لەبرای دایكی (□□□)

3- (عَصَبَه)یە لەگەڵ كەسێكیتردا ئەویش خوشكە لەگەڵ كچ دا .

دووەم : (العَصَبَةُ السَّبَبِيَّة) : ئەوەیە كە بەهۆی شتێكەوە دەبێتە پشت ، ئەویش ئازاد كردنە ، لەبەر فەرموودەكەی (عَائشَة) بڕوانە (پ614) وە فەرموودەكەی (بِنْتُ حَمْزَة) بڕوانە (پ619) . وەئەم جۆرە پشتە (عَصَبَة)یە میراتی بەرناكەوێت تەنها ئەو كاتە نەبێت كە پشت (عَصَبَة)ی (نَسَبِي) نەبێت .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە لە سورەتی (الانفال :75) دا كە دەفەرموێ : ﴿وَأُولُوا الأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللهِ﴾ بڕوانە (پ601) وە لەبەر فەرموودەكەی (أَبُو أُمَامَةَ بنُ سَهْل بن حَنَيْف) كەوا فەرمووی : (عُمرُ بنُ الخَطَّاب) بۆ (أَبُو عُبَيْدَة)ی نووسی كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((**اللهُ وَرَسُولُهُ مَوْلَى مَنْ لاَ مَوْلَى لَهُ وَالخَالُ وَارِثُ مَنْ لاَ وَارِثَ لَهُ**)) واتە : خواو پێغەمبەرەكەی دۆست و پاڵپشتی ئەو كەسەن كە دۆست و پاڵپشتی نیە ، وە خاڵۆییش میرات بەری ئەو كەسەیەكە میرات بەری نیە [رواه الترمذي (2103/421/4) وابن ماجه (2737/914/2) وغيرهما وهو حديث صحيح بروانه الارواء (1700) وصحيح ابن ماجه (2212)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (أَبُو قَيْس) بڕوانە (پ633) .

(□□□) هیچ جیاوازییەك لەمەدا نیە لەنێوان زانایان دا .

(□□□) **زانایان لەم مەسەلەیەدا دوو ڕایان هەیە :**

یەكەم : بۆ چوونی (أَبُو بَكْر) و (إبنُ عَبَّاس) و (إبنُ عُمر) و كەسانی تریشە وەك (أَبُو حَنِيْفَة) ، دەڵێن : كەوا براو خوشك ئیتر باوكی و دایكی بن یان باوكی یان دایكی ، بێبەش دەبن لە میرات بە بوونی باپیر . چونكە باپیر لە جێگەی باوكە لە هەموو حاڵەتێك دا .

وە برای باوکی بێبەش دەبێت لەگەڵ برای دایکی و باوکی دا (□□□) وە منداڵی ئافرەتی (لِعَان) کراو (□□□) و منداڵی (زِنَا)یش تەنها لە دایك و خزمانی

دووەم : بۆ چوونی جەماوەری هاوەڵان و شوێن کەوتوانە ، لە پێشی هەموویانەوە (زید بن ثابت)ە کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) شایەتی لێ هاتوێتی بۆ داوە لە (علم الفرائض)دا بەسەر هاوەڵانی تردا ، وە بۆچوونی (عَلِي) و (إبْنُ مَسْعُود) و (الشَّعْبِي) و (أهْلُ المَدِيْنَة) و (مَالك) و (الشَّافعِي) و (أحْمَد) و (أَبُو يُوسُف) و (مُحَمَّدُ بنُ حَسَن) یشە کەوا براو خوشکی دایکی و باوکی بن یان باوکی میراتیان بەر دەکەوێت لەگەڵ باپیردا وە باپیر بێ بەشیان ناکات وەك چۆن باوك بێ بەشیان دەکات ، وە بەڵگەیشیان ئەوەیە کەوا باپیر و برا لە نزیکیان دا لەمردووەکەوە لەیەك پلە دان ، چونکە باپیر بەهۆی باوکەوە نزیك دەبێتەوە و برایش هەروەها بەهۆی باوکەوە نزیکە ، باپیر (أصْل)ی باوکە و برایش (فَرْع)ی باوکە ، کەوا بوو پلەیان یەکسانە ، ئیتر هیچ ڕوو یەکی شەرعی تێدا نییە کەوا یەکێکیان میراتی بەر بکەوێت و ئەوی تریان بەری نەکەوێت ... وە ئەمەشیان بۆ چوونی ڕاست ترو وەبەر ترە (والله أعلم) .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (جَابِرُ بنُ عَبْدالله) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : ژنەکەی (سَعْدُ بنُ رَبِيع) هەردوو کچەکەی کەلە (سَعْد)ن هێنا بۆلای پێغەمبەری خوا (ﷺ) جا ووتی : ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەمە هەردوو کچەکەی (سَعْدُ بنُ رَبِيع)ە باوکیان لەگەڵت دا لەڕۆژی (أُحُد) دا شەهید بوو ، وە مامیان هەموو ماڵەکەیانی بردوە و هیچی بۆیان بەجێ نەهێشتوە ، وە کەسیش مارەیان ناکات مەگەر پارەیان هەبێت ، فەرمووی : خوای گەورە خۆی بڕیار لەسەر ئەمە دەدات ، جا ئایەتی میرات دابەزی ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) ناردنی بۆلای مامیان و فەرمووی : ((**إعْطِ إبْنَتَيْ سَعْدٍ الثُّلُثَيْنِ وَاعْطِ أُمَّهُمَا الثُّمُنَ وَمَا بَقِيَ فَهُوَ لَكَ**)) واتە : دوو لەسەر سێ (ـــ)ی ماڵەکەی (سَعْد) بدەرە هەردوو کچەکەی ، وە هەشت یەکیش بدەرە دایکیان وە هەر چی مایەوە ئەوە بۆ تۆیە)) [رواهأبوداود (3/رقم/2892) والترمذي (2092/414/4) وابن ماجه (2720/908/2) وهو حديث حسن بڕوانە صحيح ابى داود (2573 ، 2574) وصحيح ابن ماجه (2199)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (عَلِي) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : ((پێغەمبەری خوا (ﷺ) بڕیاری داوە کەوا برای دایك و باوکی میراتی یەکتری دەبەن نەك

دایك میرات وەردەگرن وەهەر خزمانی دایكیش میراتی ئەوان دەبەن ( ) وە منالّ تا دەنگی لێوە نەبیسترێت میراتی بەرناكەوێت ( ) وە ئەگەر خاوەن بەشەكان زۆر بوون ئەوە (عَوْل) دەكرێت . ( )

برای باوكی ، پیاو میراتی برای دایك و باوكی بەر دەكەوێت نەك میراتی برای باوكی)) [رواه الترمذي (2094/416/4) و ابن ماجه (2739/915/2) و وغيرهما وهو حسن بڕوانە الارواء (1667) وصحيح ابن ماجه (2214)]

( ) ئەو منالّەیە كەوا مێرد لەكاتی (لِعَان) كردن دا (إِنْكَار)ی دەكات كە منالّی ئەوبێت . بڕوانە باسی (لِعَان) (پ142) .

( ) لەبەر فەرموودەكەی (سَهْلُ بنُ سَعْد) لە (حَدِيْثُ المُلاعنَة) : كەوا كوڕەكەی بە دایكەوە بانگ دەكرا ، پاشان سوننەت وابوە كە ئەو میرات لەدایكی دەبات و دایكیشی میرات لەئەو دەبات ، چەندێك خوای گەورە بەشی بۆ دیاری كردبێت)) [رواه البخاری (9/رقم/5309) ومسلم (1492/1130/2)] .

وە (محمد صديق حسن خان) دەفەرمێ : زانایان (إِجْمَاع) یان كردوە كەوا منالّی ئافرەتی (لِعَان) كراو و منالّی (زِنَا)یش میراتی لە باوك و خزمانی باوك وەرناگرن ، ومیراتیانیش تەنها بۆ دایك و خزمانی دایكە ، وە میراتی ئەوانیشیان بەردەكەوێت [بڕوانە الروضة الندية بتحقيق محمد صبحى حلاق (701/2)] .

( ) لەبەر فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی : ((**إِذَا إِسْتَهَلَّ الْمَوْلُودُ وُرِّثَ**)) واتە : ئەگەر منداڵی لەدایك بوو دەنگی لێ بەرز بویەوە ئەوە میراتی بەردەكەوێت [رواه ابوداود (3/رقم/2920) وهو حديث صحيح بشواهده بڕوانە الارواء (1707)] .

( ) (العَوْل) لە زمانی عەرەب دا واتە : بەرز بونەوە دەوترێت : (عَالَ المَيْزَان) : ئەگەر بەرز بویەوە . وە بەواتای لار بونەوە بۆلای زوڵم وستەمیش دێت خوای گەورە دەفەرموێ : ﴿**وَذَلِكَ أَدْنَى أَلاَّ تَعُولُوا**﴾ .

وە لەشەرعیش دا ، واتە : زیاتر دابەش كردنی بەشی خاوەن بەشەكان و كەم كردنەوەی ئەندازەی هەریەكەیان لە میراتەكەدا هەركەس بەپێی بەشی خۆی بۆ ئەوەی هیچ كەسێك لە خاوەن بەشەكان بێبەش نەبن لە میراتەكە .

وه یەکەم جار (عَوْل) کردن لە میرات دا لەکاتی ئیمامی (عُمَر) دا کرا (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا ئافرەتێك مرد بوو جا میرات بەرەکانی مێردەکەیی و دوو خوشکی بوون ، جا ئیمامی (عُمَر) بەو (صحابە)انەی فەرموو کە لەگەڵیدا بوون : ئەگەر بە مێردەکە دەست پێ بکەم یان بە دوو خوشکەکەی ئەوە ئەوی تریان حەق و مافی خۆی بەتەواوەتی وەرناگرێت ، من ڕاوێژتان پێ دەکەم ، جا (زَيْدُ بنُ ثَابت) (خوای لێ ڕازی بێت) ئاماژەی کرد کەوا (عَوْل)ی تێدا بکات ، بۆیە ئەویش فەرمووی : ((**أَعِيْلُوا الفَرَائضَ**)) . وەهاوەڵانیش بەوە ڕازی بوون . وەئەو مەسەلانەی کە (عَوْل)ی تێدا دەکرێت ئەوانەیە کە بنچینە (أُصُول)ەکانی شەش (6) بێت یان دوانزە (12) بێت یان بیست و چوار (24) . جا شەش (عَوْل) دەکرێت بۆ حەوت یان بۆ هەشت یان بۆ نۆ یان بۆ دە ، وە دوانزەیش (عَوْل) دەکرێت بۆ سیانزدە یان پانزە یان حەڤدە ، وە بیست و چواریش تەنها بۆ بیست و حەوت (عَوْل) دەکرێت ، وە شێوەی چارە کردنی مەسەلەی (عَوْل) بەوە دەبێت ، کەوا یەکەم جار بنچینەی مەسەلەکە بزانیت وەبەشی هەموو کەسێك لەمیرات بەرەکان بزانیت ، پاشان واز لە بنچینەکە بێنە و کۆی بەشی هەموو میرات بەرەکان بکەرە بنچینە و دابەشی بکەرەوە بە سەرەیان دا . بۆ نموونە : ئەگەر ئافرەتێك مرد و مێرد و دوو خوشکی هەبوو ، جا بەشی مێرد نیوە (ــــ)یە وە بەشی دوو خوشکەکەیش دوو لەسەر سێ (ــــ)یە ، کەوا بوو بنچینەی مەسەلەکە شەشە (6) ، نیوەی بۆ مێردەکە کە سێ (3) بەشە وەدوو لەسەر سێیشی (ــــ) بۆ خوشکەکانە کە چوار (4) دەکات ، کەوا بوو دەبێت بنچینەی مەسەلەکە (عَوْل) بکرێت بۆ حەوت (7) سێ (3)ی بۆ مێردەکە و چوار (4)یش بۆ دوو خوشکەکە . بەم شێوەیە بەشی هەر یەکێك لە میرات بەرەکان بە ئەندازەی بەشەکەی خۆی کەم دەبێتەوە ، بەڵام هەموویان بەش دەبەن و کەسیش بێبەش نابێت ، وەزوڵم و ستەمیش لە کەسیان ناکرێت .

(الحَمْدُ للّهِ) ئەوە بەشی میرات بەشکردن کۆتایی پێ هات و ئێستایش دەچینە سەر بەشی خەبات کردن و تێکۆشان.

لەبلاوکراوەکانی ماڵپەڕی ئیمان وەن
www.iman1.com
هەمیشە لەگەڵمان بن بۆنوێبوونەوەی ئیمان
imanonekurd@yahoo.com